ЗАТВЕРДЖУЮ
Проректор з наукової роботи
Національного університету
«Одеська юридична академія»

Мінас АРАКЕЛЯН

«__21__» ___06_____2024 року

ВИСНОВОК

Національного університету «Одеська юридична академія» щодо дисертації Стоян Анни Василівни на тему «Стандарти доказування в адміністративному судочинстві», поданої на здобуття ступеня доктора філософії в галузі знань 08 «Право» за спеціальністю 081 «Право» (тему затверджено Вченою радою Національного університету «Одеська юридична академія» 02.12.2020 р., протокол № 3)

Витяг
з протоколу засідання кафедри адміністративного і фінансового права Національного університету «Одеська юридична академія»
№ 11 від 20.06.2024 р.

ПРИСУТНІ:

Головуюча – зав. кафедри адміністративного і фінансового права, д.ю.н., професор Біла-Тіунова Л.Р.;

Члени кафедри: д.ю.н., професор Маслова Я.І., д.ю.н., доцент Сарибаєва Г.М. (zoom), к.ю.н., доцент Осадчий А.Ю. – ***науковий керівник***; к.ю.н., доцент Козачук Д.А., к.ю.н., доцент Фролова Є.І., к.ю.н., доцент Панфілов О.Є., к.ю.н., доцент Стрельников А.В., к.ю.н., доцент Сандул Я.М., к.ю.н., доцент Закаленко О.В., к.ю.н., доцент Даниленко-Негара Ю.С. (zoom), к.ю.н., доцент Сідор М.І. (zoom), д-р філософ., доцент Негара Р.В., асистент кафедри Назарчук А.В., лаборант кафедри Пацюрківська В.С.

З присутніх: 3 доктори юридичних наук та 7 кандидатів юридичних наук, 1 доктор філософії – фахівці за профілем поданої на розгляд дисертації.

ПОРЯДОК ДЕННИЙ:

Обговорення дисертаційного дослідження Стоян А.В. на тему «Стандарти доказування в адміністративному судочинстві», поданого на здобуття ступеня вищої освіти доктора філософії за спеціальністю 081

«Право» щодо рекомендації до разового публічного захисту дисертації у спеціалізованій вченій раді.

СЛУХАЛИ:

Доповідь здобувачки ступеня вищої освіти доктора філософії Стоян А.В. на тему «Стандарти доказування в адміністративному судочинстві», поданої на здобуття вищої освіти доктора філософії за спеціальністю 081 «Право».

Стоян А.В. обґрунтувала актуальність обраної теми дослідження, визначила мету, завдання та методологічну базу дисертації, охарактеризувала її об'єкт та предмет, а також виклала основні наукові положення і висновки, що засвідчують новизну одержаних результатів та виносяться на захист. Додатково також дисертантка зупинилася на практичному значенні одержаних результатів дисертаційного дослідження та сформульованих пропозиціях щодо внесення змін до чинного законодавства України, поінформувала про апробацію та впровадження результатів дослідження.

Обґрунтовуючи вибір теми дисертаційного дослідження, Стоян А.В. зазначила, що глобалізаційні процеси та динамічність розвитку сучасного світу сприяють постійній зміні та вдосконаленню його складових елементів. Акультурація та асиміляція цивілізацій наразі є не дискусійно-теоретичними питанням, а характерною ознакою XXI століття, що торкнулася правових систем, які активно обмінюються своїми досягненнями та напрацюваннями, зокрема у сфері захисту прав і свобод людини. Навіть в умовах широкомасштабної війни в Україні євроінтеграційні процеси тривають, що проявляється у імплементації різноманітних конструкцій у національне правове поле, яскравим прикладом яких є «стандарти доказування» («standards of proof»). Означена категорія бере витоки із загальної системи права, а з плином часу перейшла у романо-германську правову сім'ю, проміжною ланкою між якими виступили юрисдикційні органи міжнародного значення. Включення стандартів доказування у процес оцінки доказів суддею під час відправлення правосуддя викликало необхідність ґрунтовного опрацювання та розроблення поняття, значення, системи і особливостей їх застосування для цілей адміністративного процесуального права.

Зважаючи на це, метою дисертаційного дослідження є розкриття поняття, особливостей та системи стандартів доказування у адміністративному судочинстві на основі положень КАС України, а також формулювання науково обґрунтованих пропозицій щодо вдосконалення їх нормативної регламентації.

За результатами проведення дисертаційного дослідження здобувачкою сформульовано такі основні теоретичні положення, висновки і пропозиції:

Встановлено, що стандарти доказування мають аксіологічну природу та базуються щонайменше на трьох смислових центрах правових

міфологем: міф про справедливе правосуддя, міф про права людини, міф про європейську правову культуру, надаючи їм конкретних обрисів у юридичній практиці та доктринальних обговореннях. Стандарти доказування покликані реалізовувати на практиці ціннісні ідеали і орієнтири закладені в пов'язаних з ними правових міфах, а також виступають об'єктивною умовою реалізації прав людини в рамках адміністративного-процесуального доказування. Стандарти доказування є проявом конвенційної істини, адже передбачають існування попередньої домовленості учасників шукати істину до встановленої межі вірогідності: чи то найнижчої, чи то найвищої;

Запропоновано доктринальне розуміння стандартів доказування в адміністративному судочинстві у двох проявах: 1) як мірило достатності усієї сукупності (належних, достовірних, допустимих) доказів у їх взаємозв'язку для судді в кожній конкретній справі, яке збільшує можливість для учасників та сторонніх зацікавлених суб'єктів прослідкувати, що слугувало відправною точкою для ухвалення судового рішення; 2) як рівень доказових зусиль, які повинна виконати сторона, аби переконати суддю в існуванні/відсутності фактичних обставин справи;

Доведено, що стандарти доказування є складовою частиною оцінки достатності доказів за внутрішнім переконанням, об'єктивуючи її логіко-психологічний аспект. Визначено, що потреба в стандартах доказування постає саме на етапі з'ясування, чи достатньо усієї сукупності попередньо досліджених за критеріями належності, допустимості і достовірності доказів у їх взаємозв'язку аби ухвалите законне і справедливе рішення у справі. Запропоновано вважати критерій достатності при оцінці доказів досягнутим, якщо у судді відсутні підстави вважати, що певні обставини не існували при наявній системі доказів. Доведено, що рівень (градація) впевненості в тому, що обставини є достатніми у конкретному кейсі визначаються виконанням одного з можливих видів стандартів доказування;

Запропоновано розмежування розуміння стандартів доказування при оцінці достовірності та оцінці достатності доказів, головним критерієм якого виступає об'єм аналізованих доказів: в першому випадку стосовно кожного доказу окремо, а в другому щодо всіх доказів у їх сукупності та взаємозв'язку;

Сформовано дефініцію стандартів доказування в адміністративному судочинстві, як інструменту об'єктивізації розумових (логічних) процесів судді під час оцінки за внутрішнім переконанням достатності усієї сукупності попередньо відібраних доказів відповідно до критеріїв належності, допустимості і достовірності з метою справедливого вирішення публічно-правового спору та уніфікації судової практики. Під інструментами оцінки достатності доказів запропоновано розуміти систему стандартів доказування, що застосовується на шляху до формування знання про достатню кількість та якість належних, достовірних і допустимих фактів об'єктивної соціальної дійсності у їх взаємозв'язку, задля ухвалення

справедливого судового рішення на основі внутрішнього переконання. Кожен інструмент (стандарт доказування) запропоновано сприймати як шлях або спосіб формування внутрішнього переконання, критерієм достатності якого є впевненість судді в тому, що при наявній сукупності усіх доказів неможливо уявити фактичну відсутність поточних публічних правовідносин. Встановлено, що титульним стандартом доказування є такий, який застосовується принагідно вимог до доказової активності суб'єкта на якого першочергово покладений тягар доказування;

З'ясовано, що головною метою застосування стандартів доказування в країнах англо-американської системи права є мінімізація допущення судових помилок під час ухвалення судового рішення. Охарактеризовано практику застосування стандартів доказування у країнах загального права, що полягає у використанні двоступеневої («баланс вірогідностей» для цивільних справ та «поза розумним сумнівом» для кримінальних справ) або трьох ступеневої («баланс вірогідностей» для цивільних справ, «зрозумілі та переконливі докази» для окремих категорії цивільних та/або адміністративних справ, «поза розумним сумнівом» для кримінальних справ) градації стандартів доказування для оцінки доказів. Виявлено, що у випадку використання двоступеневої градації стандартів доказування, межі застосування «балансу вірогідностей» розширюються вимагаючи різний рівень впевненості від судді під час оцінки доказів в рамках одного й того ж самого стандарту;

Визначено, що особливостями використання стандартів доказування у ЄСПЛ є, по-перше, їх застосування принагідно відповідальності країн-учасниць або в рамках аналізу спірних правовідносин, що стали причиною звернення до міжнародного юрисдикційного органу; по-друге, автентичне тлумачення випадків застосування «балансу вірогідностей» та «поза розумним сумнівом», що відрізняється від практики країн англо-американської системи права і дозволяє поширити дію найвищого стандарту доказування на цивільні справи;

Перелічено наступні особливості застосування стандартів доказування в адміністративному судочинстві:

моносуб'єктність як можливість використовувати стандарти доказування лише судом (відсутність прокурора та інституту присяжних як в країнах англо-американської системи права);

вплив суду на можливість виконання стандарту доказування стороною (змішана форма процесу і активна роль суду по збиранню і витребуванню доказів обумовлена дією галузевого принципу офіційного з'ясування обставин у справі);

покладення тягаря доказування, а разом з ним необхідності виконання титульного стандарту доказування, у більшості категорій справ на суб'єкта владних повноважень, що сприяє вирівнюванню початково неоднакових процесуальних можливостей щодо представлення доказів сторонами;

розширений перелік видів стандартів доказування, що підлягають використанню з огляду на велике різноманіття категорій адміністративних справ.

Обґрунтовано, що видами стандартів оцінки достатності доказів (інструментами оцінки доказів) в адміністративному судочинстві є «баланс вірогідностей», «зрозумілі та переконливі докази» та «поза розумним сумнівом». Відстояна позиція, що вказані стандарти доказування необхідно закріпити у профільному законі, керуючись правилами, що уніфікують їх практичне застосування в адміністративному судочинстві. Встановлено, що зазначені правила неодмінно мають бути засновані на таких параметрах як категорія спору, тягар доказування та конкретно-індивідуалізовані наслідки для сторін.

Виявлено, що вибір невідповідного обставинам (завищеного або недостатньо високого) стандарту доказування є таким видом судової помилки, яка тягне скасування чи зміну судового рішення внаслідок порушення вимог законності і обґрунтованості, а також єдності судової практики та міжнародних зобов'язання України. Визначено, що у розумінні ст. 317 КАС України оновленою підставою для скасування судового рішення повністю або частково та ухвалення нового рішення у відповідній частині або зміни рішення має стати «необґрунтованість використаного стандарту доказування».

Досліджено, що видами стандартів доказування залежно від способу закріплення є: 1) нормативний стандарт доказування, який може наперед встановлюватися державою в обличчі її компетентних органів або походити від обов'язкової до врахування судової практики; 2) позитивний стандарт доказування, який склався стихійно, не артикульований на законодавчому рівні, існує у правосвідомості та опирається на попередній досвід суб'єкта прийняття рішення, нормативні приписи і судову практику.

Визначено, що в Україні має бути впроваджена змішана модель правового регулювання, яка передбачає нормативне закріплення стандартів доказування по найбільш типовим або виключним категоріям справ із залишенням місця для суддівської дискреції, в рамках якої суддя здатен як обґрунтовано відступати від нормативного стандарту, так і самостійно його змінювати залежно від специфічних обставин у справ;

Сформовано такі випадки застосування стандартів доказування в адміністративному судочинстві:

«баланс вірогідностей» є типовим стандартом, який використовується за замовчуванням в адміністративному судочинстві, якщо інше не передбачено законом. Прикладом застосування такого стандарту є категорія справ у спорах між суб'єктами владних повноважень з приводу реалізації їхньої компетенції у сфері управління, у тому числі делегованих повноважень;

«зрозумілі та переконливі докази» є типовим підвищеним стандартом доказування, який використовується в адміністративному судочинстві у

випадках наявності незначної асиметрії у наслідках для сторін, проте не такої аби прирівнятися до кримінальної стигматизації особи. Для його застосування невладна сторона повинна виконати тягар доказування по доведенню наявності значно (істотно) більш обтяжливих наслідків розгляду для неї. Вказаний стандарт доказування підлягає застосуванню при розгляді справ з приводу звільнення з публічної служби, ліцензування певних видів підприємницької діяльності, щодо вилучення або примусового відчуження майна для суспільних потреб чи з мотивів суспільної необхідності за одночасного виконання невладною стороною тягаря доказування по доведенню наявності істотно більш обтяжливих наслідків за результатами розгляду справ для неї (наприклад, доведення факту утримання двох або більше малолітніх дітей; наявність опіки або піклування над інвалідом 2 групи тощо);

«поза розумним сумнівом» використовується у випадках загрози появи надзвичайно обтяжливих наслідків для сторони і повинен мати абсолютне нормативне закріплення відносно категорії справ за адміністративними позовами з приводу примусового повернення чи примусового видворення іноземців або осіб без громадянства за межі території України, з огляду на потенційну загрозу наявності наслідків тотожних кримінальним у вигляді затримання з поміщенням до пункту тимчасового перебування іноземців та осіб без громадянства, які незаконно перебувають в Україні. Відносні випадки використання «поза розумним сумнівом» (на розсуд судді) застосовуються при розгляді справ щодо погашення податкового боргу, в тому числі у випадках застосування адміністративного арешту майна і вимагають від невладної сторони спору виконати тягар доказування по доведенню наявності надзвичайно (виключно) обтяжливих наслідків за результатами розгляду для неї.

Відстояна позиція, що типовий стандарт доказування повинен зазначатися суддею в ухвалі про відкриття провадження, а у випадках можливості його підвищення суддя має запропонувати невладній стороні спору надати заяву по суті справи аби обґрунтувати можливість настання несприятливих наслідків для неї за результатами розгляду справи.

Запропоновано з метою гармонізованого врегулювання спільних правових положень в усіх чинних процесуальних кодексах, закріпити вимогу про використання стандартів доказування під час оцінки достатності доказів за внутрішнім переконанням у ст. 89 ЦПК України, ст.86 ГПК України, ст.94 КПК України та, зокрема викласти ч.3 ст. 90 КАС України у наступній редакції: «ч.3: Суд оцінює належність, допустимість, достовірність кожного доказу окремо, а також достатність і взаємний зв'язок доказів у їх сукупності. Достатність доказів повинна бути оцінена із врахуванням відповідного обставинам стандарту доказування»;

Визначено необхідність редагування:

ст. 90 Глави 5 «Докази та доказування» КАС України, доповнивши новоствореною ч.5, у наступній редакції: «ч.5: Суд при оцінці достатності доказів використовує один з трьох видів стандартів доказування: «баланс вірогідностей» як типового, «зрозумілі та переконливі докази» як типового підвищеного та «поза розумним сумнівом» як виключного;

ч.4 ст. 246 Кодексу, відповідно до якої структура судового рішення має бути доповнена п.6 у наступній редакції: «п.6: стандарт доказування, на основі якого суддя зробив висновок про достатність доказів та обґрунтовані мотиви його застосування або відступу в бік підвищення». Така артикуляція підвищить розуміння мотивів судді не тільки учасниками справи, а й полегшить роботу судам апеляційної інстанції, адже дозволить оцінити правильність підбору стандарту залежно від обставин та співвідносити докази покладені в основу оскаржуваного рішення через призму власних відчуттів і закону;

ч.1 ст. 317 КАС України, в якій закріпити оновлену підставу для скасування судового рішення повністю або частково та ухвалення нового рішення у відповідній частині або зміни рішення і викласти у наступній редакції: «п.5. необґрунтованість обставинам використаного стандарту доказування»;

ст. 78 КАС України «Підстави звільнення від доказування» доповнити ч.9 у наступній редакції: «ч.9. обставини, встановлені під час розгляду адміністративної справи з використанням стандарту доказування «поза розумним сумнівом» є обов'язковими до врахування, а обставини встановлені на основі «балансу вірогідностей» та «зрозумілих і переконливих доказів» не доказуються у цивільному, господарському та кримінальному процесах».

Структурно робота складається з анотації державною та англійською мовами, вступу, 3 розділів, що містять 9 підрозділів, висновків, списку використаних джерел та додатків.

Завершивши доповідь, здобувачка відповіла на **запитання учасників засідання кафедри.**

Професор Біла-Тіунова Л.Р.: У підрозділі 1.2. Ви розглядаєте стандарти доказування з позиції їх ціннісної та міфологічної складової, вказуючи, що останні базуються на трьох правових міфах і сприяють їх закріпленню у нормативних положеннях і практиці. Як саме це відбувається принагідно міфу про справедливе правосуддя?

Здобувачка: Дякую за питання. Наприклад, країни англо-американської правової сім'ї задля посилення у прикладному сенсі позитивного міфу про справедливий суд, використовують «стандарти доказування» як вимогу до судді сформувати певний рівень впевненості при оцінці доказів. Після імплементації такої категорії у вітчизняне правове поле, вони, доповнивши концепцію внутрішнього переконання є важливою складовою адміністративного-процесуального доказування, стали орієнтиром для ухвалення справедливого рішення у справі, що також

співвідноситься із формулою процедурної (процесуальної) справедливості. Крім того, нормативно встановлений або позитивно існуючий на практиці стандарт доказування демонструє реальне співвідношення пануючих у суспільстві цінностей, адже вимагає до важливіших цінностей більший рівень переконаності судді у існуванні певних обставин щодо їх підтвердження та навпаки. Отже, стандарти доказування наділені здатністю віддзеркалювати існуючий баланс цінностей у праві за певних історичних умов, виконуючи роль справедливого орієнтира для судді під час оцінки доказів.

Доцент Козачук Д.А.: Досліджуючи стандарт доказування «баланс вірогідностей» Ви стверджуєте, що він повинен використовуватися у випадках, коли аналіз потенційних наслідків для сторін дозволяє говорити про їх симетричність. Водночас, законодавець обрав нормативну форму закріплення «балансу вірогідностей» для категорії справ про санкції, що, як видається, передбачає різні наслідки для сторін. Які, на Вашу думку, причини такого вибору законодавця?

Здобувачка: Дякую за питання Необхідно пам'ятати, що стандарти доказування перш з все відображають ієрархію цінностей в кожному суспільстві.

Слід розглянути з позиції аналізу охоронюваних цінностей наступну ситуацію. У разі накладання необґрунтованих санкцій фізична або юридична особа (як резидент, так і нерезидент) може залишитися без значного масиву засобів для існування або втратити змогу продовжувати свою діяльність – конституційно-правова цінність на право власності може бути порушена. З іншого боку, якщо рішення судді не накладати санкції буде помилковим, то це становитиме загрозу національній безпеці та територіальній цілісності країни, а також Україна втратить додаткове джерело фінансових надходжень до державного бюджету, що знизить рівень обороноздатності та не допоможе мінімізувати збитки завдані країною-агресором. Отже, в даному випадку на ваги правосуддя покладаються з однієї сторони цінності у вигляді «національної безпеки» та «територіальної цілісності держави», а з іншої - «індивідуальне право власності». Обравши «баланс вірогідностей», законодавець продемонстрував не бажання надати одній цінності перевагу у порівнянні з іншою, що з огляду на порівняні цінності видається вірним підходом.

Доцент Негара Р.В.: Закріплюючи необхідність використання стандартів доказування під час розгляду адміністративних справ, чи визначаєте Ви, яким процесуальним моментом має бути здійснено оголошення стандарту доказування, який підлягає використанню?

Здобувачка: Дякую за питання. Офіційний момент процесуального закріплення стандарту доказування у кожній справі має відрізнятися. Вбачається, що у категоріях справ, які не підлягають розгляду з використанням іншого, аніж типовий стандарт доказування, суд має в ухвалі про відкриття вказати, що розгляд справи та оцінка доказів буде

проведена з використанням стандарту доказування «баланс вірогідностей». У випадках існування потенційної можливості використати підвищений або найвищий стандарт доказування, суд має запропонувати невладній стороні подати заяву по суті справи для обґрунтування необхідності підвищити стандарт доказування. В результаті, якщо сторона виконає покладений на неї тягар доказування, то суд вимагатиме більшу кількість та якість доказів від суб'єкта владних повноважень, якщо ні – використанню має підлягати типовий стандарт доказування для розгляду справи.

Професор Маслова Я.І.: Обґрунтуйте свою позицію щодо співвіднесення стандартів доказування та адміністративного процесуального доказування.

Здобувачка: Дякую за запитання. За наслідками здійсненого дослідження було зроблено висновок, що стандарти доказування є складовою частиною оцінки доказів за внутрішнім переконанням як останнього етапу адміністративного процесуального доказування.

Встановлено, що стандарти доказування актуалізують своє значення принагідно оцінки достатності усієї сукупності попередньо відібраних за критеріями належності, достовірності і допустимості доказів у їх взаємозв'язку, а тому повинні сприйматися як невід'ємна частина останнього етапу адміністративного процесуального доказування.

Доцент Фролова Є.І.: У підрозділі 2.3. Ви досліджуєте питання імплементації стандартів доказування у національні процесуальні закони. Хотілося б дізнатися, який нині стан розроблення та включення в процесуальні кодекси стандартів доказування.

Здобувачка: Дякую за питання. Ступінь розроблення проблематики стандартів доказування різниться залежно від процесуальної галузі права. Найпершим стандартом доказування, що отримав нормативне закріплення у ч.2 ст.17 Кримінального процесуального кодексу України є стандарт «поза розумним сумнівом». Згодом, а саме у 2019 році, Господарський процесуальний кодекс України отримав трансформовану назву ст.79 «Вірогідність доказів», яка за змістом відповідає стандарту доказування «баланс вірогідностей», вимагаючи співставляти судом «версії» сторін. На відміну від КПК України та ГПК України, в яких закріплено, так би мовити, типовий стандарт доказування для всієї галузі, у ЦПК України та КАС України нині можна констатувати фіксацію на нормативному рівні стандарту доказування «баланс вірогідностей» принагідно лише однієї категорії справ: у ч.4 ст.89 ЦПК України закріплено стандарт доказування «баланс вірогідностей» щодо справ про визнання необґрунтованими активів та їх стягнення в дохід держави, у такій редакції: «суд виносить рішення на користь тієї сторони, сукупність доказів якої є більш переконливою порівняно з сукупністю доказів іншої сторони»; у ч.6 ст. 283-1 КАС України закріплено: «суд ухвалює рішення на користь тієї сторони, сукупність доказів якої є більш переконливою порівняно із сукупністю доказів іншої сторони».

Доцент Закаленко О.В.: В чому Ви вбачаєте практичне значення Вашої дисертаційної роботи, зокрема, з позиції можливості використання результатів дослідження?

Здобувачка: Дякую за запитання. Практичне значення мого дисертаційного дослідження може бути визначено у декількох аспектах. По-перше, результати проведеного дослідження можуть бути використані для подальшої розробки наукових проблем, пов'язаних з визначенням сутності стандартів доказування в Україні, виокремленням її видів на рівні різних процесуальних галузей права та особливостей застосування. Також можуть бути застосовані у процесі удосконалення законодавства, зокрема, вдосконалення окремих положень КАС України, що стосуються оцінки достатності доказів. По-друге, результати дисертаційного дослідження можуть бути використані у навчальному процесі – для підготовки монографій, підручників та посібників із навчальних курсів «Адміністративне судочинство», «Адміністративний процес» та при викладанні відповідних дисциплін.

Дякую за увагу!

Після відповідей на запитання учасників засідання кафедри з **висновком** щодо дисертаційного дослідження виступив **науковий керівник** к.ю.н., доцент Осадчий А.Ю. Стоян А.В. повною мірою опанувала встановлену освітньо-наукову програму підготовки доктора філософії. Освітня складова індивідуального плану роботи аспіранта виконувалась своєчасно та з досягненням високих результатів вивчення навчальних дисциплін.

Як наслідок, Стоян А.В. здобула теоретичні знання, уміння, навички та інші компетентності, достатні для продукування нових ідей, розв'язання комплексних проблем у галузі професійної та дослідницько-інноваційної діяльності, достатньою мірою оволоділа методологією наукової та педагогічної діяльності, що підтверджується проведенням нею власного наукового дослідження, результати якого мають наукову новизну, теоретичне та практичне значення.

Згідно з індивідуальним планом наукової роботи аспіранта здобувачкою одночасно здійснювалась як підготовка та збір матеріалів (зокрема, наукових публікацій за предметом дослідження, судової практики з розгляду та вирішення публічно-правових із використанням стандартів доказування) для проведення дисертаційного дослідження, так підготовка апробації отриманих результатів. В результаті аспіранткою у повному обсязі виконано вимоги індивідуального плану наукової роботи, а також підготовлено та опубліковано необхідну кількість публікацій у фахових виданнях України та зарубіжних країн, публікацій апробаційного характеру.

Він акцентував увагу на актуальності обраного напряму наукових пошуків, обрана Стоян А.В. тема дисертації характеризується не тільки високим рівнем актуальності, а є і своєчасною, адже, нормативна фіксація стандартів доказування у КАС України має перестати бути фрагментарною і

отримати належним чином врегульовану систему стандартів доказування, які вимагатимуть від судді досягнути рівня переконання відповідного обставинам справи.

Під час підготовки дисертації здобувачка проявила себе як дисциплінована, сумлінна, талановита та ініціативна вчена, схильна до активного наукового пошуку, вироблення нових наукових пропозицій, що ґрунтуються на класичних та сучасних правових теоріях і концепціях, а також продемонструвала гарні здібності до презентації власних наукових здобутків.

Аналіз сформульованих за результатами дисертаційного дослідження положень, висновків, пропозицій та практичних рекомендацій свідчить про властивий їм високий рівень наукової обґрунтованості, достовірності та новизни, а також змістовність і логічність їх викладення. Це засвідчує досконале вивчення й аналіз здобувачкою великого обсягу наукової літератури, відповідної нормативно-правової бази (національного законодавства з питань оцінки доказів, критеріїв, що до них висуваються, законодавства окремих зарубіжних країн та міжнародного права) та судової практики розгляду та вирішення публічно-правових спорів з використанням різних стандартів доказування.

Особливо цінним видається, що більшість викладених за результатами проведеного дослідження пропозицій та рекомендацій орієнтовані на удосконалення як теоретичних, так і практичних аспектів використання стандартів доказування у національному правовому полі. Було підкреслено, зокрема, підхід здобувачки щодо доцільності використання триступеневої градації стандартів доказування, зважаючи на широкий спектр публічно-правових відносин, таких видів:

1) «баланс вірогідностей» як рівень впевненості судді, що дозволяє стверджувати про більш вірогідне існування певних обставин, аніж ні. Такий стандарт вимагає від сторін надати більш переконливу версію подій. Повинен бути застосований у всіх категоріях адміністративних справ як типовий;

2) «зрозумілі та переконливі докази» як рівень впевненості судді, що дозволяє стверджувати про істотно більш вірогідне існування певних обставин, аніж ні. Такий стандарт вимагає від сторін надати істотно більш переконливу версію подій. А в категоріях справ, де тягар доказування покладений на суб'єкта владних повноважень вимагає також виконати тягар доказування невладною стороною, аби довести наявність істотно більш обтяжливих наслідків для неї як передумови обґрунтованого обрання проміжного стандарту як типового підвищеного;

3) «поза розумним сумнівом» як рівень впевненості судді, що дозволяє стверджувати про те, що обставини, на які посилається сторона існували поза розумним сумнівом. Такий стандарт доказування вимагає від сторін найбільші доказові зусилля і повинен застосовуватися у виключних випадках.

Важливою запорукою досягнутих результатів стала методологічна основа дисертаційного дослідження. Авторка вдало використовує визнану систему підходів, принципів і методів наукового пізнання, застосовує загальнонаукові, формально-логічні та спеціально-наукові методи. Вельми цікавими є спроби авторки під час проведення дослідження комбінувати доступні інструменти сучасної методології.

Основні теоретичні положення і висновки дисертації висвітлено у 13 публікаціях, у т.ч. 3 – у наукових фахових виданнях, що входять до затвердженого переліку, 2 – у зарубіжному науковому виданні, 8 – у тезах доповідей за матеріалами науково-практичних конференцій.

Окремо, було звернено увагу на відповідності представленого дисертаційного дослідження встановленим стандартам академічної та професійної доброчесності. Дотримання здобувачкою академічної та професійної доброчесності на високому рівні засвідчується опрацюванням значної кількості джерел з теми дисертаційного дослідження (підтвердженням є кількість найменувань списків використаних джерел до розділів дисертації, з відповідними посиланнями в тексті роботи).

У роботі наведено положення, висновки та рекомендації, що характеризуються науковою новизною.

Науковим керівником зазначено, що дисертація Стоян Анни Василівни «Стандарти доказування в адміністративному судочинстві», подана на здобуття ступеня доктора філософії за спеціальністю 081 «Право», є самостійним науковим дослідженням, яке відповідає встановленим вимогам та може бути рекомендоване до захисту у разовій спеціалізованій вченій раді.

В **обговоренні** дисертаційного дослідження взяли участь зазначені присутні фахівці.

Доктор юридичних наук, проф., завідувач кафедри адміністративного і фінансового права Біла-Тіунова Л.Р. відмітила високий науковий рівень проведеного дисертаційного дослідження, його завершеність, комплексність, системність, а, головне, самостійність. Ознайомлення із змістом дисертації свідчить про повне розкриття здобувачкою теми дослідження, досягнення поставлених задач, а також формулювання наукових положень, висновків та практичних рекомендацій, які характеризуються науковою новизною та спрямовуються на удосконалення чинного законодавства у сфері оцінки достатності доказів із використанням стандартів доказування в рамках адміністративного процесуального доказування. Позитивним моментом роботи є відповідність теми дисертації плановій науково-дослідний темі Національного університету «Одеська юридична академія»: «Стратегія інтеграційного розвитку України: правовий та культурний вимір». Дисертація Стоян А.В. на тему «Стандарти доказування в адміністративному судочинстві», подана на здобуття ступеня доктора філософії за спеціальністю 081 «Право», може бути рекомендована до разового публічного захисту у спеціалізованій вченій раді.

Д.ю.н., доцент Сарибаєва Г.М. зауважила, що дисертаційне дослідження А.В. Стоян присвячене актуальній тематиці адміністративного судочинства. Впровадження у науковий обіг категорії стандартів доказування сприятимуть поглибленню розуміння процесів формування суддівського розсуду при прийняття рішень, враховуючи індивідуальні характеристики публічно-правових спорів. Наголошено на виваженості підходу авторки щодо використання найвищого стандарту "поза розумним сумнівом" в адміністративному судочинстві, яка належним чином обґрунтувала категорію справ, у яких він має бути пріоритетним. Відзначено, що в сформульовані пропозиції щодо доповнення КАС України є доцільними, і їхнє впровадження сприятиме покращенню нормотворчої техніки. Акцентовано увагу на перспективах використання напрацювань А.В. Стоян у навчальному процесі при підготовці фахівців у галузі права.

У підсумку зроблено висновок, що дисертація Стоян А.В. на тему «Стандарти доказування в адміністративному судочинстві», може бути рекомендована до разового публічного захисту у спеціалізованій вченій раді.

Кандидат юридичних наук, доцент кафедри адміністративного і фінансового права Козачук Д.А. відзначила, що дослідження питань стандартів доказування характеризується високим ступенем наукової новизни, розробки у цьому напрямі є вкрай актуальними, оскільки сприяють гармонізації українського і європейського правового поля. Погодилася з необхідністю розрізнювати розуміння стандартів доказування принагідно оцінки достатності та достовірності доказів. Звернула увагу на вдало сформовану методологічну основу дослідження. Позитивно оцінюючи дисертаційне дослідження вчена підкреслила, що дисертація А.В. Стоян на тему «Стандарти доказування в адміністративному судочинстві», подана на здобуття ступеня доктора філософії за спеціальністю 081 «Право», може бути рекомендована до разового публічного захисту у спеціалізованій вченій раді.

Доктор філософ., доцент кафедри адміністративного і фінансового права Негара Р.В. у цілому високо оцінив результати дисертаційного дослідження, ступінь його самостійності, завершеності, системності та новизни, обґрунтованості сформульованих висновків та пропозицій. Насамперед, схвально відзначив дослідження автором поняття концепцій «вірогідності» та «істини» у контексті імплементації стандартів доказування у доктрину адміністративного процесу. Цінними є напрацювання щодо аналізу таких понять, як: «стандарти доказування», «інструменти оцінки доказів», «достатність доказів». Було резюмовано, що дисертація Стоян А.В. на тему «Стандарти доказування в адміністративному судочинстві», подана на здобуття ступеня доктора філософії за спеціальністю 081 «Право», може бути рекомендована до публічного захисту у разовій спеціалізованій вченій раді.

Кандидат юридичних наук, доцент кафедри адміністративного і фінансового права Фролова Є.І. відзначила високий рівень представленого дисертаційного дослідження, завершеність та обґрунтованість одержаних результатів, ґрунтовність наданих пропозицій щодо оновлення чинного законодавства та практики його застосування в сфері оцінки доказів, а також сміливість здобувачки у висловленні власної позиції відносно актуальних проблем. Відзначила також авторський підхід до диференціації стандартів доказування за критерієм рівня впевненості, що має сформуватися у судді: 1) «баланс вірогідностей» як мінімальний рівень впевненості для ухвалення підсумкового рішення суддею); 2) «зрозумілі і переконливі докази» як середній рівень впевненості, який має сформуватися у судді за результатами оцінки достатності доказів у їх взаємозв'язку; 3) «поза розумним сумнівом» як найвищий рівень впевненості судді.

Оцінюючи позитивно дисертацію Стоян А.В. на тему «Стандарти доказування в адміністративному судочинстві», що подана на здобуття ступеня доктора філософії за спеціальністю 081 «Право», Фролова Є.І. зазначила, що дисертаційне дослідження може бути рекомендоване до публічного захисту у разовій спеціалізованій вченій раді.

Доктор юридичних наук, професор Маслова Я.І. звернула увагу на високий рівень наукових узагальнень, висновків, положень та рекомендацій представленої дисертаційної роботи, їх зваженість, зрілість та спрямованість на вирішення нагальних теоретичних і практичних проблем при оцінці достатності доказів суддею з використанням стандартів доказування. Підтримала позицію здобувачки стосовно розуміння стандартів доказування і необхідність їх диференціації для цілей адміністративного процесу. Як висновок, Маслова Я.І. зазначила, що дисертація Стоян А.В. на тему «Стандарти доказування в адміністративному судочинстві», може бути рекомендована до разового публічного захисту у спеціалізованій вченій раді.

Кандидат юридичних наук, доцент кафедри адміністративного і фінансового права Панфілов О.Є. зазначив, що дисертаційна робота є комплексною науковою працею, що підготовлена авторкою самостійно, має завершений характер, в якій вирішено наукове завдання, що полягає в характеристиці системи стандартів доказування в Україні, визначенні стану правового регулювання і надання пропозицій щодо удосконалення чинного законодавства з урахуванням зарубіжного досвіду щодо особливостей та випадків застосування кожного з видів стандартів доказування. Було підкреслено, що варто підтримати ініціативу автора щодо внесення доповнень до ч.3 ст.90 КАС України у наступній редакції: «ч.3: Суд оцінює належність, допустимість, достовірність кожного доказу окремо, а також достатність і взаємний зв'язок доказів у їх сукупності. Достатність доказів повинна бути оцінена із врахуванням відповідного обставинам стандарту доказування». Було резюмовано, що дисертація Стоян А.В. на тему «Стандарти доказування в адміністративному судочинстві», подана на

здобуття ступеня доктора філософії за спеціальністю 081 «Право», може бути рекомендована до разового публічного захисту у спеціалізованій вченій раді.

На основі результатів обговорення присутніх на засіданні вирішили запропонувати:

ВИСНОВОК

про наукову новизну, теоретичне та практичне значення дисертації Стоян Анни Василівни на тему «Стандарти доказування в адміністративному судочинстві», поданої на здобуття ступеня доктора філософії з галузі знань 08 «Право» за спеціальністю 081 «Право»

Обґрунтування вибору теми дослідження. Глобалізаційні процеси та динамічність розвитку сучасного світу сприяють постійній зміні та вдосконаленню його складових елементів. Акультурація та асиміляція цивілізацій наразі є не дискусійно-теоретичними питанням, а характерною ознакою XXI століття, що торкнулася правових систем, які активно обмінюються своїми досягненнями та напрацюваннями, зокрема у сфері захисту прав і свобод людини. Навіть в умовах широкомасштабної війни в Україні євроінтеграційні процеси тривають, що проявляється у імплементації різноманітних конструкцій у національне правове поле, яскравим прикладом яких є «стандарти доказування» («standards of proof»). Означена категорія бере витоки із загальної системи права, а з плином часу перейшла у романо-германську правову сім'ю, проміжною ланкою між якими виступили юрисдикційні органи міжнародного значення. Включення стандартів доказування у процес оцінки доказів суддею під час відправлення правосуддя викликало необхідність ґрунтовного опрацювання та розроблення поняття, значення, системи і особливостей їх застосування для цілей адміністративного процесуального права.

Науково-теоретичне підґрунтя для написання дисертації становлять праці таких провідних вітчизняних фахівців у галузі адміністративного процесуального права, адміністративного права, загальнотеоретичної юриспруденції та конституційного права, як В.Б. Авер'янов, М.В. Бевзенко, Л.Р. Біла-Тіунова, В.В. Гордєєва, О.В. Закаленко, І.О. Картузова, В.К. Колпаков, Я.С. Калмикова, М.А. Слободянюк, О.М. Соловйова, Є.М. Смичок, С.В. Ківалов, Д.А. Козачук, І.О. Корецький, Р.О. Куйбіда, М.П. Мельник, А.Ю. Осадчий, Н.Б. Писаренко, П.М. Рабінович, О.Ф. Скакун, Є.І. Фролова та інші. Важливою доктринальною основою стали також роботи науковців представників інших процесуальних галузей права (цивільного, кримінального, господарського), зокрема В.В. Вапнярчука, Т.В. Рудої, К.М. Пількова, М.К. Треушнікова, С.Я. Фурси, Х.Р. Слюсарчук, А.С. Степаненка, Г.Р. Крет. З огляду на відсутність фундаментальних досліджень стандартів доказування у роботах вітчизняних

науковців адміністративного процесуального права, існує нагальна потреба у спеціальному комплексному дослідженні названої теми, спрямованого на визначення поняття, правової природи, системи та особливостей застосування стандартів доказування.

Викладене обумовлює актуальність та своєчасність представленого дисертаційного дослідження стандартів доказування у адміністративному судочинстві України.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дисертаційне дослідження виконано на кафедрі адміністративного і фінансового права Національного університету «Одеська юридична академія» відповідно до плану наукових досліджень «Концепція розвитку адміністративного, адміністративно-процесуального права та фінансового права в умовах євроінтеграції» (на 2016–2020 рр.), що є складовою теми: «Стратегія інтеграційного розвитку України: правовий та культурний вимір» (державний реєстраційний номер 0116U001842) та «Адміністративне, адміністративне процесуальне та фінансове право у людиноцентристському вимірі в цифрову еру» (на 2021–2025 рр.), що є складовою теми: «Стратегія інтеграційного розвитку України: правовий та культурний вимір» (державний реєстраційний номер 0116U001842)

Мета і завдання дослідження. Метою дисертаційного дослідження є розкриття поняття, особливостей та системи стандартів доказування у адміністративному судочинстві на основі положень КАС України, а також формулювання науково обґрунтованих пропозицій щодо вдосконалення їх нормативної регламентації.

Для досягнення зазначеної мети вирішувалися такі завдання:

встановити методологічну основу дослідження стандартів доказування в адміністративному судочинстві;

виявити міфологічні та ціннісні передумови стандартів доказування;

визначити поняття стандартів доказування, їх місце у вітчизняній системі адміністративного процесуального доказування;

встановити значення стандартів доказування для цілей адміністративного судочинства;

з'ясувати співвідношення стандарту доказування та внутрішнього переконання в рамках адміністративного процесуального законодавства України;

охарактеризувати практику застосування стандартів доказування в країнах загального права;

окреслити особливості використання стандартів доказування у міжнародних юрисдикційних органах;

проаналізувати теорію та практику застосування стандартів доказування на рівні вітчизняних процесуальних галузей права;

окреслити особливості застосування та систему стандартів доказування в адміністративному судочинстві;

виявити випадки використання «балансу вірогідностей» та «зрозумілих і переконливих доказів» для цілей адміністративного судочинства;

встановити випадки обґрунтованого підвищення стандарту доказування до рівня «поза розумним сумнівом» в адміністративному судочинстві;

сформулювати науково-обґрунтовані пропозиції щодо внесення змін та доповнень до адміністративного процесуального законодавства України у сфері реалізації запропонованої триступеневої системи стандартів доказування.

Об'єктом дослідження є адміністративне судочинство як правове явище.

Предметом дослідження є стандарти доказування в адміністративному судочинстві.

Методи дослідження. Методологічною основою проведеного дисертаційного дослідження є поєднання теоретичного та практичного підходів, в рамках яких застосовувались загальнонаукові та спеціально-наукові методи наукового пізнання, обраних із урахуванням мети і завдань дослідження, його об'єкта та предмета. За допомогою аксіологічного методу виявлено міфологічний та ціннісний виміри стандартів доказування (п. 1.1). За допомогою діалектичного методу поглиблено понятійний апарат, з'ясовано сутність та ознаки стандарту доказування (п. 1.3). Формально-юридичний та логіко-семантичний методи дали змогу визначити необхідний термінологічний інструментарій, зокрема «стандарти доказування в адміністративному судочинстві», «оціночний інструментарій» (п.п. 1.2, 1.3, 2.3). Аналітичний метод застосовувався в частині вивчення наукової літератури, узагальнення окремих позицій вчених, дослідження судової практики та формулювання висновків і пропозицій (п.п. 1.3, 2.1, 2.2, 2.3, 3.1). Історичний метод використовувався при формуванні уявлення про часові рамки та передумови поширення стандарту доказування в різних країнах (п.п. 2.1, 2.2) та між процесуальними галузями України (п. 2.3). Порівняльно-правовий метод виявив спільні і відмінні риси у системі та змістовному наповненні стандартів доказування в країнах загальної та романо-германської правової системи (п.п. 2.1, 2.2), встановив відповідність стандартів доказування, передбачених КАС України і напрацьованих у вітчизняній практиці, міжнародним стандартам доказування, які закріплені в міжнародно - правових актах і сформовані у практиці міжнародних судових інституцій (п. 2.3), а також встановив можливість урахування здобутків інших процесів у ході подальшого вдосконалення системи та змісту стандартів доказування у адміністративному процесуальному законі (п.п. 3.1, 3.2, 3.3). Генетичний метод дозволив виявити походження стандартів доказування (п.п. 2.1, 2.2, 2.3). Системно-структурний метод сприяв виявленню місця стандартів доказування у системі адміністративного-процесуального доказування (п.п. 1.1, 3.1, 3.2).

Застосування функціонального методу сприяло виявленню функцій стандартів доказування у системі процесуального права України (п.п. 1.3, 2.3, 3.2, 3.3). Логіко-нормативний та метод теоретико-правового регулювання використовувався для формулювання доповнень до чинного законодавства України, що дозволяють дозволив сформулювати та обґрунтувати пропозиції, спрямовані на вдосконалення (п.п. 1.3, 2.3, 3.2, 3.3).

Теоретичною основою дисертаційного дослідження є праці вітчизняних і зарубіжних вчених з філософії, історії, психології, теорії права, адміністративного, цивільного, кримінального, адміністративного процесуального права кримінального процесуального, цивільного процесуального, господарського процесуального права та інших юридичних наук.

Нормативну основу дослідження становлять пам'ятки адміністративного процесуального права, які застосовувалися на українських землях, акти чинного законодавства України, законодавства зарубіжних держав (США, Австралія, Канада, Нова Зеландія, Велика Британія) та міжнародні договори (ЄКПЛ).

Емпіричну базу дисертаційного дослідження становлять рішення вітчизняних місцевих, апеляційних та касаційних судів, постанови Верховного Суду, розміщені в Єдиному державному реєстрі судових рішень за 2019-2024 р.р., рішення міжнародних судових інституцій (Європейського суду з прав людини, Міжнародного кримінального суду, а також рішення судів зарубіжних країн (Австралія, Канада, Нова Зеландія, Велика Британія, Сполучені Штати Америки).

Наукова новизна одержаних результатів. Дисертація є першим у вітчизняній науці спеціальним комплексним дослідженням системи стандартів доказування в адміністративному судочинстві з урахуванням міжнародного та європейського досвіду.

У межах здійсненого дослідження отримано такі результати, які мають наукову новизну:

вперше:

доведено, що стандарти доказування мають ціннісно-міфологічну природу та є складовою частиною правової міфологеми, що підтримує 3 правових міфи: міф про справедливе правосуддя, міф про права людини, міф про європейську правову культуру;

надано визначення стандартів доказування в адміністративному судочинстві як інструменту об'єктивізації розумових (логічних) процесів судді під час оцінки за внутрішнім переконанням достатності усієї сукупності попередньо відібраних доказів відповідно до критеріїв належності, допустимості і достовірності з метою справедливого вирішення публічно-правового спору та уніфікації судової практики;

встановлено причини різного масштабу поширення стандартів доказування у процесуальних галузях права;

виявлено особливості застосування стандартів доказування в адміністративному судочинстві;

обґрунтовано необхідність запровадження триступеневої системи стандартів доказування: «баланс вірогідностей», «зрозумілі та переконливі докази» та «поза розумним сумнівом» для цілей адміністративного судочинства, а також встановлено основні критерії, випадки та умови їх використання;

удосконалено:

розуміння методології у широкому сенсі як умови отримання якісних знань у сфері стандартів доказування в адміністративному судочинстві;

теоретичні положення щодо правового міфу та правових цінностей в контексті аналізу аксіологічної природи стандартів доказування;

аргументацію позиції щодо недоцільності використання категорії «істина» у адміністративному процесуальному законодавстві та судовій практиці з огляду на неможливість встановлення вичерпної картини подій та виваженість переходу до концепції вірогідності;

класифікацію країн автентичного походження стандартів доказування в залежності від пануючої системи стандартів доказування разом із виокремленням трьох компонентів, які тісно пов'язані із категорією стандарту доказування: вірогідність «probabilities», корисність «utility» та очікувані помилки «expected errors»;

дістало подальшого розвитку:

вимога визначати у мотивувальній частині судового рішення використаного стандарту доказування з метою об'єктивізації внутрішніх оцінювальних процесів судді під час ухвалення рішення та полегшення апеляційного перегляду рішення;

аргументація щодо необхідності розширення дії концепції стандарту доказування у вітчизняній правовій системі та подальше її закріплення на рівні всіх профільних процесуальних кодексів;

положення про зміну передбаченого законодавством обсягу преюдиції із врахуванням можливості застосування стандарту «поза розумним сумнівом» для цілей адміністративного судочинства;

позиція, згідно якої внутрішнє переконання є суб'єктивним уявленням щодо об'єктивної дійсності, яке можливо розглядати як процес та як кінцевий результат.

Практичне значення одержаних результатів. Висновки і пропозиції, сформульовані в дисертаційній роботі, можуть бути використані у:

науково-дослідній сфері – для подальших розробок проблематики оцінки доказів і стандартів доказування в рамках адміністративного процесуального доказування;

правотворчій діяльності – при розробці пропозицій щодо вдосконалення законодавства України у сфері стандартів доказування в КАС України;

правозастосовній діяльності – для підвищення ефективності та передбачуваності практичної діяльності судів щодо застосування системи стандартів доказування в адміністративному судочинстві;

навчальному процесі – при викладанні нормативного курсу "Адміністративне судочинство", а також при підготовці методичних матеріалів, підручників, навчальних посібників із дисциплін: "Адміністративне судочинство", "Адміністративний процес".

Апробація результатів дисертації. Дисертацію обговорено та схвалено на міжкафедральному семінарі … Основні результати дослідження було оприлюднено на міжнародних та всеукраїнських науково-практичних конференціях, семінарах, засіданнях круглих столів, у тому числі: Всеукраїнська науково-практична конференція (м. Одеса, 10.12.2021 р.); Міжнародна науково-практична конференція присвяч. 25-річчю Національного університету «Одеська юридична академія» (м. Одеса, 18 листопада, 2022 р.); Міжнародна наукова конференція Східноукраїнська юридична організація: Юридична наука України: історія, сучасність, майбутнє (м. Харків, 5-6 листопада, 2021 р.); Міжнародна науково-практична конференція присвяч. 25-річчю Національного університету «Одеська юридична академія» (м. Одеса, 18 листопада 2023 р.); Proceedings of the 14th International Scientific and Practical Conference «Scientific Horizon in the Context of Social Crises» (Tokyo, Japan, September 6-8, 2023).

Публікації. Основні теоретичні положення і висновки дисертації викладені у 13 публікаціях, у тому числі 3 наукових статтях, опублікованих у фахових виданнях, перелік яких затверджений МОН України, 2 наукових статтях, опублікованих у зарубіжних періодичних виданнях, та 7 тезах доповідей на науково-практичних конференціях і засіданнях круглих столів, 1 колективній монографії.

Список публікацій здобувача за темою дисертації та відомості про апробацію матеріалів дисертації:

Статті в наукових фахових виданнях України

1. Стоян А. В. Триступенева градація стандартів доказування в адміністративному процесі. *Форум Права*. 2021. № 66(1). С. 25–36. DOI: http://doi.org/10.5281/zenodo.4486520

2. Стоян А.В. Інструменти оцінювання доказів в адміністративному процесі. *Збірник наукових праць Юридичного факультету Західноукраїнського національного університету. Актуальні проблеми правознавства.* 2021. № 3(27). С. 90-102. URL: http://appj.wunu.edu.ua/index.php/apl/article/download/1241/1287. *DOI:10.35774/app2021.03.090*

3. Стоян А.В. Масштаб імплементаії категорії «стандарти доказування» в адміністративне процесуальне право. *Нове українське право*. 2022. № 6(6). С. 168-174. DOI: https://doi.org/10.51989/NUL.2022.6.2.27

Статті в зарубіжних періодичних наукових виданнях

1. Stoian A. Стандарти доказування як складова процесуальної справедливості. *Krakowskie Studia Małopolskie, Wydawnictwo Adam Marszałek.* 2022. № 4 (36). С. 185-200. DOI 10.15804/ksm20220411

2. Стоян А.В. Диференціація стандартів доказування в адміністративному судочинстві. Knowledge, Education, Law, Management. 2023. № 3(55). P. 337-345. DOI https://doi.org/10.51647/kelm.2023.3.55

Наукові праці, які засвідчують апробацію матеріалів дисертації

1. Стоян А.В. Методологічна основа дослідження оцінки доказів в адміністративному процесі: міждисциплінарний підхід. *"Сучасні аспекти модернізації науки: стан, проблеми, тенденції розвитку"*: матер. VIII Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Марсель (Франція), 07 квітня 2021 р.) / за ред. Є.О. Романенка, І.В. Жукової. Київ, Марсель: ФОП КАНДИБА Т.П., 2021. С. 167-169. URL: http://perspectives.pp.ua/public/site/conferency/conf-8-2021.pdf#page=168

2. Стоян А.В., Торжинська Г.В. Шляхи вдосконалення оцінки доказів суддею в адміністративному процесі. *"Сучасні аспекти модернізації науки: стан, проблеми, тенденції розвитку"*: матер. XI Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Київ; Дублін, 07 липня 2021 р.) / за ред. Є.О. Романенка, І.В. Жукової. Київ; Дублін: ФОП КАНДИБА Т.П., 2021. С. 92-96. URL: https://vadnd.org.ua/app/uploads/2021/06/конф-11-2.pdf#page=93

3. Стоян А.В. Теоретичні аспекти функціонування стандартів доказування в адміністративному процесі. *"Сучасні аспекти науки"*: колективна монографія. Т. VII. (Київ; Братислава) / за ред. Є.О. Романенка, І.В. Жукової. Київ; Братислава: ФОП КАНДИБА Т.П., 2021. С. 183-186. URL: http://perspectives.pp.ua/public/site/mono/monography-5-2021.pdf

4. Стоян А.В. Стандарт доказування як інструмент судового захисту прав людини: *"Права людини – пріоритет сучасної держави"*: матер. Всеукр. наук.-практ. Інтернет-конф. (м. Одеса, 10 грудня 2020 р.). Одеса: Видавничий дім «Гельветика», 2020. С. 20-24.

5. Стоян А.В. «Вірогідність» та «корисність» як складові компоненти стандарту доказування. *"Актуальні питання розвитку права та законодавства"*: матер. Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Львів, 18–19 грудня 2020 р.). Львів: Західноукраїнська організація «Центр правничих ініціатив», 2020. Ч.2 С. 100-104.

6. Стоян А.В. Способи правової регламентації стандартів доказування у процесуальних галузях права. *"Юридична наука України: історія, сучасність, майбутнє"*: матер. Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Харків, 5–6 листопада 2021 р.). Харків: Східноукраїнська наукова юридична організація, 2021. Ч. 2. С. 101-104.

7. Стоян А.В. Стандарти доказування як складова процесуальної справедливості. *"Права людини – пріоритет сучасної держави"*: матер. Всеукр. наук.-практ. конференції (м. Одеса, 10 грудня 2021 р.) Одеса: Видавничий дім «Гельветика», 2021. С. 114-119.

8. Стоян А.В. Стандарти доказування як складова процесуальної справедливості. *"Scientific Collection «InterConf»"*: Proceedings of the 14th International Scientific and Practical Conference «Scientific Horizon in the Context of Social Crises» № 169 (Tokyo (Japan), September 6-8, 2023). Tokyo. С. 126-129. URL: https://archive.interconf.center/index.php/conference-proceeding/article/view/4319.

Характеристика особистості здобувача. Стоян Анна Василівна має повну вищу юридичну освіту. У 2020 році закінчила Національний університет «Одеська юридична академія» та здобула кваліфікацію: ступінь вищої освіти «Магістр», спеціальність «Право». У 2020 році вступила до аспірантури на денну форму навчання Національного університету «Одеська юридична академія», проявила себе як активна та старанна аспірантка.

Особистий внесок дисертанта. Дисертаційна робота є власним авторським дослідженням, у якому наукові положення, висновки та пропозиції обґрунтовано самостійно в результаті опрацювання значної кількості джерел монографічного, нормативно-правового, правозастосовного характеру, в тому числі судової практики та зарубіжного досвіду.

Оцінка мови та стилю дисертації. Дисертація написана сучасною науковою мовою, стиль викладання відповідає прийнятному у науковій літературі й забезпечує легкість та доступність сприйняття наукових положень, висновків і рекомендацій дисертаційного дослідження.

Відповідність дисертації вимогам Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 12.01.2022 р. № 44.

Дисертація відповідає вимогам Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 12.01.2022 р. № 44.

Загальний висновок. Враховуючи викладене вважаємо, що за актуальністю, ступенем новизни, обґрунтованістю, науковою та практичною цінністю здобутих результатів дисертація Стоян Анна Василівни на тему «Стандарти доказування в адміністративному судочинстві», відповідає спеціальності 081 «Право», вимогам Порядку підготовки здобувачів вищої освіти ступеня доктора філософії та доктора наук у закладах вищої освіти (наукових установах), затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 23 березня 2016 р. № 261 (зі змінами від 03.04.2019 р., № 283), Вимогам до оформлення дисертації, затвердженими наказом Міністерства освіти і науки України від 12 січня 2017 р. № 40 (зі змінами від 31.05.2019 р. № 759) та Порядку присудження

ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 12.01.2022 р. № 44 та рекомендується до захисту на здобуття ступеня доктора філософії з **галузі знань 08 «Право» за спеціальністю 081 «Право»**.

У результаті відкритого голосування учасники засідання кафедри в кількості **12 осіб** подали голоси «за» (науковий керівник і асистент – не голосували). Ніхто із учасників засідання кафедри не проголосував «проти» рекомендації дисертаційної роботи Стоян А.В. до захисту в разовій спеціалізованій вченій раді.

УХВАЛИЛИ:

1. Затвердити висновок про наукову новизну, теоретичне та практичне значення результатів дисертації Стоян Анни Василівни на тему «Стандарти доказування в адміністративному судочинстві», представленої на здобуття ступеня доктора філософії за спеціальністю 081 «Право».

2. Констатувати, що за актуальністю, ступенем новизни, обґрунтованістю, науковою та практичною цінністю здобутих результатів дисертація Стоян Анна Василівни відповідає спеціальності 081 «Право» та вимогам Порядку підготовки здобувачів вищої освіти ступеня доктора філософії та доктора наук у вищих навчальних закладах (наукових установах), затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 23 березня 2016 року № 261 (зі змінами і доповненнями від 03 квітня 2019 року № 283), Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 12.01.2022 р. № 44.

3. Рекомендувати дисертацію Стоян Анна Василівни на тему «Стандарти доказування в адміністративному судочинстві», до захисту на здобуття ступеня доктора філософії у разовій спеціалізованій вченій раді за спеціальністю 081 «Право».

4. Запропонувати Вченій раді склад разової спеціалізованої вченої ради для проведення публічного захисту:

Голова ради –

1. Біла-Тіунова Любов Романівна, д.ю.н., професор, завідувач кафедри адміністративного і фінансового права Національного університету «Одеська юридична академія»;

Рецензенти:

2. Фролова Євгенія Ігорівна, к.ю.н., доцент, доцент кафедри адміністративного і фінансового права Національного університету «Одеська юридична академія»;

3. Козачук Діана Анатоліївна, к.ю.н., доцент, доцент кафедри теорії права Національного університету «Одеська юридична академія»;

Офіційні опоненти:

4. Писаренко Надія Борисівна, д.ю.н., доцент кафедри теорії права та прав людини Закладу вищої освіти «Український католицький університет»;

5. Соловйова Ольга Миколаївна, к.ю.н., доцент, доцент кафедри адміністративного права Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого.

Результати голосування присутніх на засіданні докторів та кандидатів наук за профілем поданої на розгляд дисертації: за – 12; проти – немає; утримались – немає.

Головуючий на засіданні,
завідувач кафедри адміністративного
і фінансового права
Національного університету
«Одеська юридична академія»,
доктор юридичних наук, професор **Любов БІЛА-ТІУНОВА**

Секретар **Вікторія ПАЦЮРКІВСЬКА**